नरसिंहे द्विधा भूते नरभागेण तस्य तु । नर एव समुत्पन्नो दिव्यरूपी महान्ऋषिः । तस्य पञ्चास्यभागेन नारायण इति श्रुतः । अभवत् स महातेजा मुनिरूपी जनार्दनः । नरो नारायणश्चोभौ सृष्टिहेतू महामती । ययोः प्रभावो दुर्ज्ञेयः शास्त्रे वेदतपःसु च" कालिकापु० २९अ० ।

एतच्च वाराहकल्पे । अन्यकल्पे तु तौ धर्मस्य पुत्रौ यथोक्तं भाग०२।६अ०"धर्मस्य दक्षदुहितर्यजनिष्ट सुत्यां नारायणो नर इति स्वतपःप्रभावौ" । स्वायम्भुवे मन्वन्तरे धर्मस्य चतुर्षु पुत्रेषु तौ च द्वौ यथा "नारायणो हि विश्वात्मा चतुर्मूर्त्तिः सनातनः । धर्मात्मजः सम्बभूव पितैवं मेऽभ्यभाषत । कृते युगे महाराज ! पुरा स्वायम्भुवेऽन्तरे । नरो१नारायण२श्चैव हरिः३ कृष्णः४ स्वयम्भुवः । तेषां नारायणनरौ तपस्तेपतुरव्ययौ । बदर्याश्रममासाद्य शकटे कनकामये" भा०शा०३३६अ० ।

नरन्धि पु० नरो धीयन्ते आरोप्यन्ते अस्मिन् धा–आधारे कि उपस० पृषो० सुम् । संसारे महीधरः नरन्धिषशब्दे दृश्यम् ।

नरन्धिष पु० विष्णौ "विष्णुर्नरन्धिषः प्रोह्यमानः"यजु०८।५५ "विष्णुर्नरन्धिषो भवति नरो धीयन्ते आरोप्यन्ते यस्मिन् स नरन्धिः संसारः तं स्यति नाशयति नरन्धिषः संसारसंहर्त्ता विष्णुः यद्वा रष–हिंसायाम् रष्यति हिनस्ति रन्धिषः हन्ता नरन्धिषो जगत्पालकः" महीधरः । उभयत्र पृषो० ।

नरपति ६त० ६त० । नृपे शब्दर० । "नरपतिकुलभूत्यै गर्भमाधत्त राज्ञी" रघुः । नरेश्वरनरनाथनरनायकनरेशादयोऽप्यत्र । "नरनाथ ! न जानीमस्त्वत्प्रिया यद्यवस्यति" भाग०४।२६।१५।

नरपतिजयचर्य्या स्त्री नरपतीनां राज्ञां जयस्य चर्य्या । स्वरोदयमूलके मन्त्रभेदे चक्रशब्दे तद्वाक्यं भूरि दर्शितम् ।

नरपशु पु०नरः पशुरिव उपमितस०।१मानवाधमे २पुंरूपे पशौ च "विषयद्वेषोनरपशवोय उपासते विभूतीर्न परं त्वाम् । तेषामाशिष रैश ! तदनु विनश्यन्ति यथा राजकुलम्" भाग० ६।१६।२६ नृपशब्दादयोऽप्यत्र । "याश्च स्त्रियो नृपशून् खादन्ति" भाग० ५।२६।२९ [नृपे ।

नरपाल पु० नरान् पालयति पालि–ण्वुल् । मानवरक्षके

नरपुङ्गव पु० नरः पुङ्गवो इव श्रेष्ठत्वात् । नरश्रेष्ठे "शैब्यश्च नरपुङ्गवः" गीता ।

नरप्रिय त्रि० ६त० । १मनुष्यप्रहृद्ये वस्तुमात्रे २नीलवृक्षे पु० राजनि० । [भूमिरप्युभयत्र शब्दर० ।

नरभू स्त्री ६त० । १भारतवर्षे २नराणामुत्पत्तौ च । नर-

नरमानिनी स्त्री नरं मन्यते मन–णिनि ङीप् । श्मश्रुयुक्त सुख्यां नार्य्यां तिका०ण्वुल् । नरमानिका तत्रार्थे शब्दर०

नरमाला स्त्री नराणां तन्मुण्डानां माला । नरमुण्डरचित मालायां"विचित्रखट्वाङ्गधरा नरमालाविभूषणा"देवीमा०

नरमालिनी स्त्री नरस्येव माला केशमाला सुखेऽस्यास्याः इति ङीप् । श्मश्रुयुक्तवदनायां १नार्य्यां हेमच०।२नरमुण्डमालावत्यां स्त्रियां च ।

नरमेध पु० नरा मिध्यन्ते हिंस्यन्ते यत्र मिध–आधारे घञ् ६त० । पुरुषमेधाख्ये यज्ञभेदे स च यज्ञः यजु० ३०।३१ अध्याययोर्दर्शितः तत्राधिकार्यादिकम् ३०अध्याये वेददीपे उक्तं यथा "ब्राह्मणराजन्ययोरतिष्ठाकामयोः पुरुषमेधसंज्ञको यज्ञो भवति । सर्वभूतान्यतिक्रम्य स्थानमतिष्ठा । चैत्रशुक्लदशम्यामारम्भः । अत्र त्रयोविंशतिर्दीक्षा भवन्ति द्वादशोपसदः पञ्चसुत्या इति चत्वारिंशद्दिनैः सिध्यति । अत्र यूपैकादशिनी भवति एकादशाग्नीषोमीयाः पशवो भवन्ति तेषां च प्रतियूपं मध्यमे वा यूपे यथेच्छं नियोजनम् । आज्येन सकृदुद्गृहीतेन देव सवितिरिति प्रत्यृचं तिस्र आहुतीराहवनीये जुहोति" । देवताभेदेन तत्रालभ्यपशुभेदात्तत्र "ब्रह्मणे ब्राह्मणमित्यादिना" अध्यायसमाप्तिपर्यन्तेनोक्ताः अष्टाचत्वारिंशत्सङ्ख्यकाश्च ब्राह्मणादयो ब्रह्माद्यष्टाचत्वारिंशद्देवदेवत्याः पशवः "स एतं पुरुषमेधं पञ्चरात्रं यज्ञक्रतुमदृश्यत्तमाहरत्तेनायजत तेनेष्ट्वात्यतिष्ठत् सर्वाणि भूतानीदं सर्वमभवदतितिष्ठति सर्वाणि भूतानीदं सर्वं भवति य एवं विद्वान् पुरुषमेधेन यजते यो वैतदेवं वेद । तस्य त्रयोविंशतिर्दीक्षाः । द्वादशोपसदः पञ्चसुत्याः स एव चत्वारिंशद्रात्रः सदीक्षोपसत्कः" शत० ब्रा० १३।६।१।२। अत्र पञ्चरात्रत्वोक्तिः पञ्चसुत्याभिप्रायेणेति न विरोधः । "त्रिंशदग्नीनहं ब्रह्मन्नयजं यज्ञ नित्यदा । अष्टाभिः सर्वमेधैश्च नरमेधैश्चसप्तभिः"भा०अनु०।०२अ० "राजसूयाश्वमेधौ च सर्वमेधश्च भारत ! । नरमेधश्च नृपते ! त्वमाहर युधिष्ठिर ।" भा०आश्र० ३अ०। १८०३पृ० कलिशब्दे दर्शितेन वृहन्नारदीयवचनेन नरमेधस्य कलौ "दीर्घकालं ब्रह्मचर्य्यं नरमेधाश्वमेधकावित्यनेन" निषेधेऽपि कलियुगोत्पन्न